

Bredarör i Kivik

Nya analyser och dateringar av människoben

Av Joakim Goldhahn

Goldhahn, J. 2005. Bredarör i Kivik: nya analyser och dateringar av människoben. (Bredarör in Kivik: new analyses and dates for human bones). *Fornvännen* 100. Stockholm.

The Bronze Age cairn of Bredarör at Kivik, Scania, southern Sweden, is famous for its stone cist with rock engravings. Discovered and looted in 1748, it was excavated by archaeologist Gustaf Hallström in 1931. On the basis of the rock engravings and the fragments and descriptions of bronze objects found in the cist, scholars have interpreted Bredarör as a single princely burial and suggested various dates for it ranging from 1500 to 700 BC.

Hallström found bones in and around the cist that have not been studied by osteologists until now. Analyses show that at least five human individuals are represented, four adolescents and one adult. Radiocarbon dates for the bones indicate at least three episodes of deposition from 1400 to 800 cal BC. The adult individual dates from the 9th century cal BC, that is, much later than the engravings and the bronze objects that have been the primary material for the princely interpretation.

*Joakim Goldhahn, Arkeologiska institutionen, Göteborgs Universitet, Box 200, SE-405 30 Göteborg
joakim.goldhahn@archaeology.gu.se*

Få skandinaviska fornlämningar är så mytomspunna som Bredarör i Kivik. Allt sedan Sven Nilssons och Bror Emil Hildebrands dagar har hållbilderna från Bredarör intagit en central plats i diskussionen om nordeuropeisk bronsålder. Debatten då gällde främst frågan om hållbildernas eventuella kontinentala förebilder och hur dessa skulle förstås. Nilsson förespråkade först ett kimbriskt inflytande för att sedan förfäktade att Bredarör skulle förstås som en fenicisk offerplats. Hildebränderna och Montelius var skeptiska och ville istället se ett indirekt inflytande från orientens ljus, och förespråkade därvidlag ett mer uttalat diffusionistiskt perspektiv (Christensson 2005).

Under 1900-talet är det främst hållbildernas ålder som varit uppe till debatt. Trots att mycket vatten har flutit under de arkeologiska

broarna sedan dess verkar denna debatt ännu vara aktuell. Thrane (1990) och Randsborg (1993) har båda föreslagit en datering till omkring 1300 cal BC, medan Verlaeckt (1993, s. 28) argumenterat för en datering till period IV (1100–900 cal BC). Senast har Kristiansen (2004) argumenterat för en datering till period Ib/II, d.v.s. omkring 1500 cal BC.

Syftet är här inte att ge en forskningshistorisk översikt över denna viktiga debatt, utan att meddela några nya analysresultat rörande de ben som påträffades vid Gustaf Hallströms utgrävning 1931 (tab. 1; fig. 1, 2, 3). Jag fokuserar här på de ben som påträffades i och invid den bildprydda hållkistan, för att återkomma till de övriga benen vid ett senare tillfälle.

Trots att dessa benfynd kunnat analyseras och dateras under en längre tid har det inte

Fig. 1. De diskuterade människobenen påträffades under utgrävningens sista dagar då innehållet i Bredarörs hällkista undersöktes. Då detta foto togs hade man börjat undersöka lagret där människobenen påträffades genom att kniva sig genom kistan från söder mot norr. Foto av Gustaf Hallström i Umeå universitetsbiblioteks forskningsarkiv. —The human bones under study were found in and around the bottom fill layer of the stone cist with rock engravings at Kivik.

skett. Både brända och obrända människoben påträffades i hällkistan men dessa har legat bortglömda i över 70 år. Randsborg, till exempel, nöjde sig med att lista fynden i sitt viktiga arbete *Kivik – archaeology & iconography* från 1993. Som vi skall erfara i det följande kunde en närmare titt på detta källmaterial ha givit anledning att ifrågasätta den gängse bilden av Bredarör som en manlig hövdingagrav rest över en »nordisk Odysseus» (Randsborg 1993; Kristiansen 2004; jfr Goldhahn 2005).

De aktuella människobenen från Bredarör påträffades under utgrävningens sista dagar då man knivade igenom området i och omkring hällkistan (fig. 1). Det rör sig om fem olika fyndområden (fig. 2).

A1 och A2. Strax söder och sydväst om hällkistan – »tillhörande gravläggning i förgården?» – påträffades två obrända tänder av människa. Båda tänderna har bedömts härröra från unga individer. Enligt den osteologiska analysen, som är utförd av Leif Jonson vid ANL vid Göteborgs universitet med kompletterande analyser av leg. tandläkare Frida Nordh, är det inte troligt att

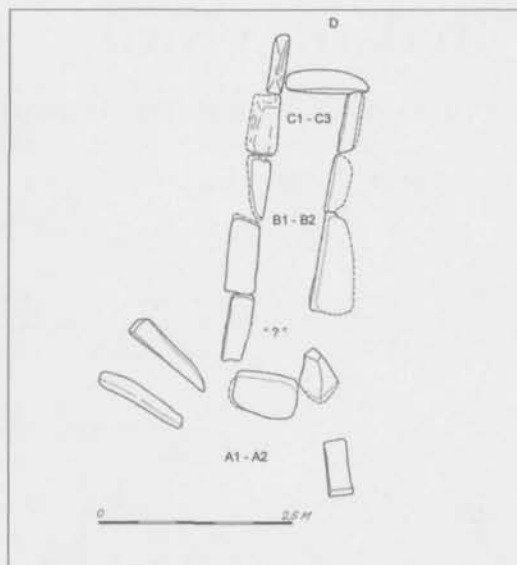

Fig. 2. Bredarörs hällkista och de ungefärliga fyndplatserna för människoben som omnämns i texten (omarbetad efter Randsborg 1993, s. 41). —The Kivik stone cist and approximate find locations for the human bones.

det rör sig om en och samma individ eftersom båda tänderna är premolarer (3.4 resp. 4.4) och den ena har en närmast sluten tandrot, medan den andra tandroten är öppen. Den förra tanden har bedömts härröra från en individ i 14–15 års ålder (A1), den senare från en individ i 13–14 års ålder (A2). Tändernas ^{14}C -dateringar är snarlika och kan inte styrka den osteologiska analysen i frågan om antalet individer (tab. 1; fig. 3). Då tänderna, som torde ha utvecklats likartat om det rört sig om en och samma individ, uppvisar skilda ^{13}C -värden (21,9 respektive 20,8‰), torde det dock röra sig om två olika individer (Eriksson 2003, s. 14–29).

»?». I »kistans S del» påträffades ett obränt skalltaksfragment av människa, vilket tyvärr inte innehöll nog med kollagen för en datering (Göran Possnert och Maud Söderman muntligen).

B1 och B2. I hällkistans mellersta del påträffades ett bränt skalltaksfragment (B1) och ett obränt tåben av människa (B2). Båda benen har bedömts härröra från unga människor, skalltaget från en »ung individ» och tåbenet

Kontext	Inv.nr	Benslag	Ålder	Lab-nr	Datering BP	Datering cal BC (1 sigma)
A1	SHM 24365 C:48	H.s. tand 3.4 obr.	14-15	Ua-23143	2850±50	1080-920
A2	SHM 24365 C:48	H.s. tand 4.4 obr.	13-14	Ua-23144	2895±45	1130-1000
B1	SHM 24365 A	H.s. skalltak br.	»Ung»	Ua-23137	3085±45	1410-1290
B2	SHM 24365 A	H.s. täben obr.	<15	Ua-23138	2920±45	1210-1010
C1	SHM 24365 C:74	H.s. tand obr.	15-17	Ua-23146	3055±55	1400-1250
C2	SHM 24365 C:74	H.s. tand obr.	25-35	Ua-23147	2685±70	910-790
C3	SHM 24365 C:74	H.s. tand obr.	13-14	Ua-23148	2920±45	1210-1010
D	SHM 24365 C:86	H.s. br.	?	Ua-23149	3020±70	1390-1190

Tabell 1. Benbedömningar och ¹⁴C-dateringar för människoben från Bredarörs hållkista.

från en individ »under 15 år». Eftersom det ena benet är bränt och det andra obränt torde dessa härröra från olika individer, vilket även styrks av ¹⁴C-analyserna (tab. 1; fig. 3).

C1, C2 och C3. En meter från »NV hörnet (av kistan)» påträffades tre obrända människotänder som enligt Hallströms anteckningar bedömts som »tillhörande gravläggningen?». Om dessa tänder påträffades i själva hållkistan eller strax utanför den kan inte avgöras i skrivande stund. Oavsett vilket äger de relevans för denna diskussion. Den osteologiska analysen utsluter att det skulle röra sig om en och samma individ. En tand (C1) härrör från en individ i övre tonåren, då tandroten är sluten, en annan (C3) från en individ i yngre tonåren, då tandroten ännu är öppen. Både den osteologiska analysen och de kalibrerade dateringarna utsluter att det skulle röra sig om en och samma individ (tab. 1; fig. 3).

Av största intresse här är att det obrända täbenet B2 och tanden C3 har liknande osteologiska åldersbedömningar och identiska dateringar. Möjligen härrör täbenet och tanden från samma individ.

Den tredje tanden C2 härrör från en vuxen individ som varit 25-35 år gammal. Tandens daterad till förra hälften av period V (tab. 1).

D. »Från området N om kistan» kommer flera brända och obrända ben, däribland ett bränt ben som sannolikt härrör från en människa. Ålder och kön har inte kunnat bedömas. Benet är daterat till 1390-1190 cal BC (tab. 1).

I tab. 1 och fig. 3 har dateringarna av de omnämnda benfynden sammanställts (kalibreringarna gjorda med OxCal 3.9). Vi ser att man i grova drag kan urskilja minst tre olika deponeringar och/eller aktivitetsfaser i den bildrydda hållkistan.

Den äldsta fasen sammanfaller med 1300-talet cal BC. Enligt den osteologiska analysen härrör benen från åtminstone två olika individer, vilka representeras av det brända skalltaget från mellersta delen av hållkistan (B1) respektive den obrända tanden från nordvästra delen (C1). Båda benen har bedömts härröra från yngre/juvenila individer.

Man kan även urskilja *en eller två mellanliggande faser* med datering från 1200-talet till 1000-talet cal BC. Det obrända täbenet (B2) och en obränd tand från norra delen av hållkistan (C3) har samma datering och har bedömts tillhöra en individ »under 15 år» respektive en i 13-14 års ålder. Det är mycket möjligt att det rör sig om en och samma individ.

Tänderna från »förgården» i söder (A1 och A2) har bedömts härröra från två olika individer i åldersgruppen 14-15 respektive 13-14 år. De erhållna dateringarna och ¹³C-värdena divergerar något, vilket styrker den osteologiska analysen. Någon av tänderna kan i princip härröra från samma individ som täbenet B2 och tanden C3 från mitten och den norra delen av kistan, men ingenting motsäger å andra sidan att det rör sig om olika individer. Det är i slutändan en fråga om hur vi bör värdera den

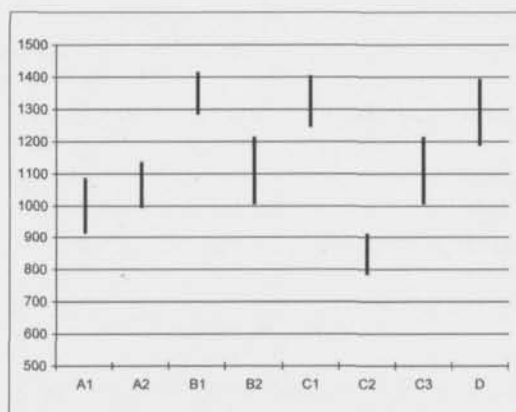

Fig. 3. ^{14}C -dateringar av människoben från Bredarör i Kivik. Här kalibrerade med ett sigma (OxCal 3.9 har använts). —Calibrated radiocarbon dates for the human bones from the Kivik stone cist.

osteologiska analysen, de erhållna värdena från ^{13}C - och ^{14}C -analyserna, samt de ingrepp som monumentet varit utsatt för under historisk tid.

Till sist kan man urskilja en senare fas representerad av en tand från en individ i åldern 25–35 år, vilken bör dateras till 900-talet cal BC (period V:s förra hälft).

Av denna genomgång framgår klart att hällkistan i Bredarör sannolikt använts vid återkommande ceremonier och ritualer. De flesta av människobenen som kunnat åldersbedömas härrör från individer i yngre tonåren (A1, A2, B1, B2, C1, C3). Beresta hövdingar lyser därmed med sin frånvaro.

Några av benen kan härröra från en och samma individ (B2 och C3), men det är troligt att minst fyra olika individer deponerats i hällkistan under äldre bronsålder. Den ende individ (C2) som bedömts som vuxen – här 25–35 år gammal – är daterad till förra delen av period V.

Utifrån de analyser och de dateringar som

presenterats här verkar det som om att samtliga Thranes, Randsborgs och Verlaecks dateringar kan styrkas. Därtill verkar hällkistan ännu vara i bruk i början av period V. Däremot verkar det inte finnas skäl att vidmakthålla en förståelse av Bredarör som ett enhetligt gravmonument rest över en enskild hövding och/eller shaman.

En utförligare presentation av de diskuterade analyserna står att finna i Goldhahn 2005 som kan beställas från den arkeologiska institutionen vid Göteborgs universitet.

De diskuterade analyserna och min pågående forskning om Bredarör har bekostats av Vetenskapsrådet som härmed tackas.

Referenser

- Christensson, J., 2005. Om Sven Nilsson som arkeolog. Goldhahn, J. (red.). *Från Worm till Welinder. Åtta essäer om arkeologins disciplinhistoriska praxis*. Gotarc serie C, Arkeologiska Skrifter 60. Göteborg.
- Eriksson, G., 2003. *Norm and difference. Stone Age dietary practice in the Baltic region*. Theses and Papers in Scientific Archaeology 5. Stockholm.
- Goldhahn, J., 2005. *Från Sagaholm till Bredarör – hällbildsstudier 2000–2004*. Gotarc serie C, Arkeologiska Skrifter 62. Göteborg.
- Kristiansen, K., 2004. Kivikgraven, Wismarhornet, Simrisristningerne og den nordiske bronsælders begyndelse. Milstreu, G. & Pröhl, H. (red.). *Prehistoric pictures as archaeological sources*. Gotarc serie C, Arkeologiska Skrifter 50. Göteborg.
- Randsborg, K., 1993. *Kivik. Archaeology & iconography*. Acta Archaeologica 64 (I). Munksgaard.
- Thrane, H., 1990. The Mycenaean fascination: a Northerner's view. Bader, T. (red.). *Orientalisch-Ägäische Einflüsse in der Europäische Bronzezeit*. Römisch-Germanisches Zentralmuseum, Monographien 15. Bonn.
- Verlaeck, K., 1993. The Kivik petroglyphs. A reassessment of different opinions. *Germania* 71. Mainz.